

Összefoglalás

A magyarországi másfél évtizedes piacgazdaság elmúlt két évében a piaci folyamatok keretrendszerét már a közös piaci szabályozás adta, ami a megelőző évekhez képest alapvető és az egyes ágazatokat eltérően érintő változást hozott. Az AKI Kutatási Igazgatóságán több elemzés készült a tagállami működés rövid- és középtávú hatásainak felmérésére, az egyes termékek piacán várható előnyök és hátrányok előrejelzésére. Az elmúlt két évben a várt hatások túlnyomó többsége beigazolódott, ugyanakkor a tagállamok közötti piaci versenyben a hazai mezőgazdasági alapanyagok versenyképessége a vártnál gyengébbnek bizonyult. Az állati és növényi termékek exportárbevétele Ft-ban ugyan növekedett (108,2%) az említett két év I-X. hónapjában, a KSH nem végleges adatai szerint, ugyanakkor az import növekedése is magas ugyanebben az időszakban (159,8%), amelynek túlnyomó része 2004. I-X. hónapra esik (143,6%). Az élelmiszeriparban a 2005. I-X. havi export 18,4 %-kal emelkedett a 2003. I-X. hónaphoz képest, ugyanebben az időszakban az import növekedése 149,6 % volt, amely emelkedés zöme szintén a tagállami működés első évében volt. Végeredményben a külpiazi termékek térhódítása a hazai piacon már 2004-ben megtörtént. A jelenség mögött egyes esetekben a faj- és fajtaválaszték hiánya (gyümölcsök), más esetben az alacsony belföldi kínálat, a versenyben való lemaradás, illetve az EU követelményeknek való meg nem felelés (sertés) húzódik meg.

A jelenlegi közös piaci szabályozás a hazai állattenyésztés és zöldség-gyümölcs ágazatok számára kedvezőtlenebb feltételeket nyújt a csatlakozás előttihez képest. Ugyanakkor az egész hazai agrárpiacon az egységes uniós piac tagjaként szabályozottabbá és kiszámíthatóbbá vált, amelynek jelei már most megfigyelhetők néhány ágazatban (gabona). A szabályozó rendszer (intervenció ár, a kínálat levezetése érdekében működő egyéb támogatási formák) az árszint minimumát lényegében meghatározza, az áremelkedés mértékét pedig a piaci verseny határolja be. A piaci szabályozás eredményeként a kínálati ingadozások ellenére a piaci szereplők jövedelme egyik évről a másikra kiegyenlítettebbé válhat. A különböző termékpályák mezőgazdasági és feldolgozó szakaszában elérhető árak tagállamok közötti különbségei is mérséklődnek, a nagyobb eltérések a termékek előállításával kapcsolatosan felmerülő egységköltségekben, a tőkeellátottságban, illetve a termékpálya szakaszok közötti integrációban lehetnek.

Az EU tagság első évében, 2004-ben az agrárgazdaság kiugró termelési és figyelemre méltó jövedelmezőségi mutatóinak alakulását a növénytermelésben az időjárási tényezők hatására elért eredmények határozták meg. A mezőgazdasági kibocsátás – a KSH adatok alapján – változatlan áron 22,6%-kal nőtt, ezen belül a növénytermesztés bruttó kibocsátásának emelkedése megközelítette az 50%-ot, az állattenyésztésé pedig csaknem 7%-kal esett vissza 2003-hoz képest. A kínálat bővülését ugyanakkor a belföldi és nemzetközi kereslet tágulása nem kísérte, a hazai kínálat felszívódása csak lassan, a korábbi évekhez képest csökkenő áron (mezőgazdasági termékek árindexe 94,6%), a készletek és a kötelezettség-állomány növekedése mellett ment végbe.

A mezőgazdasági főágazatok kibocsátásának arányában, 2005-ben lényeges elmozdulás még nem következhetett be. A növénytermesztés eredményeit az előző évihez hasonló tavaszi és nyári csapadékos időjárás határozta meg, a sok csapadék a minőséget már negatívan befolyásolta. A zöldség-gyümölcs ágazatban ugyanakkor jelentősebb kínálati visszaesést valószínűsítünk a piaci folyamatokat tükröző ártendenciák alapján. Az állattenyésztési ágazatok termelésében, elsősorban az évközi állományi létszámok, illetve a

vágások száma alapján csökkenés, jobb esetben stagnálás volt jellemző 2005-ben. A stagnáló, illetve csökkenő belföldi alapanyag termelést a mezőgazdasági termékek emelkedő importja egészítette ki (élősertés és sertéshús, gyümölcsök) ezért az alapanyag-termelés csökkenéséhez képest a késztermékek előállításában szerényebb a visszaesés. (Az élelmiszertermelés volumenindexe 95,3%, amely mellett a belföldi értékesítésé 96,3%, ugyanakkor az export volumene változatlan áron 3,2%-kal emelkedett a KSH adatai szerint.)

Az egy-egy termékpályára jellemző 2005. évi főbb piaci tendenciák az alábbiak:

1. A 2005. évi **gabonakínálat** alig maradt el a 2004. évi mögött, amelynek levezetése a bel- és külpiacon az exportpiacok átrendeződése, a logisztikai hátrányok, és az ebből adódó magas szállítási költségek, valamint az uniós vámkedvezményes kontingens és a csökkenő állatállomány miatt hasonlóan nehézkes, mint a csatlakozás első évében volt. A 2004. és 2005. évi gabonaexport közel azonos szintű a 2003-as alacsony kínálatú év kivételével. A kínálat exporttal való levezetését az uniós piacon érvényben levő, a csatlakozás előtti belpiaci árhoz képest magasabb intervenciós árszint is visszafogja.

2005-ben a gabonafélék termelői ára az elmúlt hét év legalacsonyabb szintjét érte el. Az étkezési búza termelői ára 10%-ot, a takarmánykukoricáé 5%-ot esett az előző betakarítás időszakának áraihoz képest. A raktározási és szállítási költségeket is tartalmazó kikötői, illetve a magyar határparitásos exportárak 2004 és 2005 első felében, búza és kukorica esetében is meghaladták az intervenciós árszintet. A gabonafélék termelői árának alakulása 2006-ban hasonló lehet az előző évihez.

2. A hazai **olajos termény** továbbra is eladható az európai piacon, mennyiségi korlát nélkül, jelenleg a repce könnyebben, mint a napraforgó. Az élénkebb kereslet hatására 2005-ben 144 ezer hektáron vetettek őszi káposztarepcét Magyarországon, ilyen magas vetésterület már 5 éve nem volt. Az olajos növények termelői árának csökkenése folytatódott, az olajok feldolgozói értékesítési ára kevésbé esett vissza, mint a magoké. A hazai olajos termények értékesítési helyzete az év második felében romlott, elsősorban a kelet-európai versenytársak bőséges termése miatt. Ezen belül a repceé javult, a német biodízel-program felfutása miatt. A napraforgóé viszont romlott, mivel a fekete-tengeri termés kizárja a nagyobb volumenű mediterrán értékesítés lehetőségét, a német piac pedig teljesen átállt a repcefeldolgozásra, és nem igényli a korábbi mennyiségű napraforgót. Látható az is, hogy amíg nem épülnek ki az olajos növények energetikai célú felhasználáshoz szükséges új ipari kapacitások az EU-ban, addig a termény olaj formájában való eladása mindenféleképp plusz jövedelemhez juttatja a jelenlegi növényolajgyárakat. A hazai olajgyártó kapacitások növelésével keletkező többletolaj európai piacokon való értékesítése tehát jelenleg zavartalan lenne, ami a magexporthoz képest mindenképpen többletbevételt is jelenthetne.

3. A 2005/2006. gazdasági évben szinte ugyanakkora **cukorrépa** mennyiséget takarítottak be, mint egy évvel korábban. Csökkent a répa cukorfoka, viszont nagyobbak lettek a termésátlagok, amelynek következtében nagyságrendileg az előző évivel megegyező mennyiségű cukrot fognak gyártani a hazai gyárak. Mivel a hazai cukorkvóta is csökkent, több lesz a „C” cukor, és az összes cukorrépáért fizetett átlagár alacsonyabb lesz, mint a megelőző gazdasági évben. Mind a cukorrépa-termelők, mind a gyártók jelentős kínálatcsökkentés előtt állnak, melynek során a legkevésbé hatékony termelők biztosan elállnak a cukorrépa-termesztéstől. A szektor tehát zsugorodni fog a jövőben, ár- és mennyiségi csökkenésre lehet számítani, ezt még az sem változtatja meg, hogy az új szabályozás szerint az EU izoglükózkvóta növeléséből jelentős részt kap a hazai gyártás.

4. A magyarországi **sertés**állomány erőteljes csökkenése már 2004-ben elkezdődött, és bár a 2004. évi rekord gabonatermással és a keresleti piac hatására növekvő húsarakkal a sertéstartás jövedelmezőségi feltételei javultak, az állomány mégis tovább csökkent. A hazai állomány csökkenése miatt a vágóhidak a termeléshez szükséges alapanyag egy részét külföldi vásárlásokkal biztosították. A sertések importja az EU csatlakozást követően erősödött fel. Az import sertések részaránya az összes felvásárláson belül átlagosan 10-15% között mozog. Az élő sertések exportja is növekedett, viszont az import több mint 3,5 szerese volt a kivitelnek. A serteshúsok exportja, éves szinten, 2004-ben 3%-kal mérséklődött részben a hazai kínálat csökkenése, részben pedig az exporttámogatások megszűnése miatt. 2005. január és október között csaknem ugyanannyi serteshús került külföldi piacokra, mint egy évvel korábban. Az import növekedése miatt a serteshús export-import egyenlege azonban kedvezőtlenebbé vált az előző évhez viszonyítva.

A vágósertések termelői ára 5%-kal magasabb volt 2005-ben, mint az előző évben, az importból származó sertések vágóhídi belépési ára csaknem 2%-kal haladta meg a hazai termelésű sertések vágóhídi belépési árát. A magyarországi termelői árakban 2006 első felében, a szezonális ingadozásokon kívül a stabilitás lesz jellemző.

5. A magyarországi **marhapiac** keresleti jellege megmaradt 2005-ben. Az elmúlt négy-öt évben nőtt a marhavágások aránya, csökkent az élő marha kivitel. Ugyanakkor az állomány csökkenése a vágómarha felvásárlás visszaesését eredményezte. A marhahús export-import egyenleg romlott az előző év azonos időszakához képest, mivel az import visszaesése az export csökkenéséhez képest mérsékeltebb volt. A hazai fiatal bikák iránti nagyobb keresletet jelzik az emelkedő termelői árak (127%).

6. A magyarországi **juh**állomány folyamatosan nőtt az elmúlt években. A magyar juhágazat erősen exportorientált, a legnagyobb kereskedelmi partner az EU. Az EU-15 élőjuh importjának 2001-ben még 23%-át adta Magyarország, azonban a piaci részesedés folyamatosan csökkent, 2004-ben már csak 19% körüli volt a részaránya. 2005-ben az élőjuh export volumene 8%-kal csökkent az előző évhez képest, azonban az exportárak emelkedése következtében (a magyarországi árak tendenciája általában követi a legfontosabb exportpiacok árainak változását) értékben magasabb volt a kivitel az előző évhez viszonyítva.

7. A **baromfi**félék létszáma 2005-ben tovább csökkent. Baromfi-félékből mind a belpiaci, mind pedig a nemzetközi piacokon való értékesítés visszaesett 2005-ben. Az értékesítési nehézségek okaként a médiában megjelent madárinfluenza-hírek miatti fogyasztói pánikot nevezték meg a piaci szereplők és a szakmai érdekvédelmi képviseltek egyaránt.

Legjobban az olasz vágócsirke termelői ára esett, a francia és brit vágócsirke árában mindössze 1-2 euro cent-es visszaesés volt tapasztalható. A magyarországi vágócsirke árak az év I-IX. hónapjában legalacsonyabbak voltak a jelentősebb EU tagállamokéhoz viszonyítva, azonban az év utolsó két hónapjában a lengyel árak mélyen a magyar árak szintje alá süllyedtek. A 65%-os egész csirke árában szintén nagy szóródások tapasztalhatóak a tagállami árakban, elsősorban a madárinfluenza-hírek hatására bekövetkező árcsökkenések miatt. A magyar árak az EU-25 tagállamának átlagához képest stabilabbnak bizonyultak.

8. A vizsgált évben sok termelő csökkentette **nyerstej** kibocsátását vagy állt le teljesen a termeléssel, sokan pedig a hazainál kedvezőbb értékesítési feltételek következtében külföldre szállítottak. Megjegyzendő, hogy a nyerstej kivitel emelkedésével a behozatal is emelkedett. A belföldi piacon a legnagyobb mennyiséget képviselő termékek értékesítése stabil maradt,

ugyanakkor ömlesztett vajból, illetve sűrített tejből mindössze a 2004. évi mennyiség ötöde jelent meg a piacon. Támogatások hiányában a tejtermékek kivitele folyamatosan csökkent, és az exportárak jellemzően 20-30%-kal, (keménysajtnál 40%-kal) alacsonyabbak a belföldi áraknál. A tejtermékek kivitele 2003-ban még jelentősen meghaladta a behozatal mennyiségét, majd az előny rohamosan fogyni kezdett, és 2005 közepére el is fogyott.

A 2005-ös nyerstej termelői ár átlaga 1,5%-kal magasabb volt, mint a megelőző évben, ugyanakkor az év első nyolc hónapjában folyamatosan csökkent a nyerstej termelői ára. Az év közepéig a környező országokban is jellemző volt a nyerstej árának esése, azonban mértéke messze elmaradt a hazai árak csökkenésétől. Az év első felében Magyarországon a tejtermékek árának csökkenése már nem tartott lépést a nyerstej árának zuhanásával, az év második felében a két ár azonos ütemben emelkedett.

9. 2005-ben keresleti piac jellemezte a **zöldségféléket** a piaci részesedéssel súlyozott termelői ár mintegy 40%-os előző évhez viszonyított emelkedése, valamint a szántóföldi zöldségek vetésterületének megközelítően 15%-os csökkenése alapján. Legerőteljesebben a káposzta és sárgarépa esetében nőtt több mint kétszeresére az ár, de erősen növekedett a petrezselyemgyökér, paradicsom és a hagyma ára is. A belföldi kínálatot zöldségfélékből többnyire a kereskedelmi láncokon keresztül, az előző évhez képest magasabb behozatal egészítette ki. A frissáru kivitelének aránya a teljes zöldség-termelésben a külföldön romló versenyképesség következtében 13,1%-ról 9,3%-ra csökkent 2004-ben 2002-höz viszonyítva.

10. A **gyümölcsfélék** kínálatában jelentős csökkenés várható 2005-ben a piaci részesedéssel súlyozott, 27%-os nagybani piaci ár emelkedése alapján. 2004-ben mind a kivitel mennyisége, mind pedig teljes terméshez viszonyított aránya jelentősen csökkent. 2005 októberéig a kivitel mennyisége csak 70%-át éri el az ugyanazon időszak behozatalának, amely főleg a friss kajszli- és őszibarack, szilva, valamint a külkereskedelmi statisztikában a gyümölcsök között nyilvántartott dinnye kivitelcsökkenésének köszönhető. A gyümölcsfélék behozatala 2003 óta folyamatosan növekszik.

11. A 2005-ös év **bor**termése az előző évihez képest csaknem 40%-kal alacsonyabbnak bizonyult. Ennek ellenére a borszőlő termelői ára elsősorban minőségi okokból alig haladta meg átlagosan a 2004. évi termelői ár szintjét. A csekély mértékben növekedő belföldi értékesítésen belül elsősorban a tájborok aránya növekedett meg. 2005-ben a hazai piacon főleg a vörös és rozé tájbor volt a keresett (az előző évhez képest csaknem 80%-kal többet adtak el), de említésre méltó a fehér tájborok forgalmának csaknem 50%-ot elérő növekedése is.

A hazai borexport volumene 2005 első tíz hónapjában tovább csökkent. A borbehozatal a korábbi előrejelzésekhez képest egyelőre kisebb mértékben nőtt.